

עולמו הפיוטי של ש. שלום

ארנולד סלוצק

אתולד סלוצקי נולד בשנת 1920 בפולין. התחיל כתיבתו ביידיש ובעברית. בעת מלחמת העולם השנייה שהה בבית המועצות ושירת בצבא הפולני, שהתארגן על אדמת רוסיה בתפקיד של קצין חינוך. לאחר המלחמה התפרסם כאחד המשוררים הפולנים החשובים מן המשמרת החדשה. הירבה לעסוק גם בכתיבה מסות וביקורת. נדע אף כמתרגם וכעורכם של כמה כתיבי-עת פולניים. בין היתר הכין אנתולוגיה אשר הופעתה נאסרה בשל המיפנה שחל ביחסה של פולין לישראל בעקבות מלחמת ששה הימים בשנת 1967. האנתולוגיה עמדת להופיע בקרוב ומשתתפים בה מטובי המשוררים היהודים בפולין. א.ס. תורגם לפולנית אף מן השירה העברית: לתקופותיה, לרבות השירה הצעירה. עלה מרוסיה בשנת 1969 למדינת ישראל ולא נקלט בה, ניסה להיאחו בשוויץ. ובה מת מהתקף-לכ בשנתו. בפולנית הוציא ששה ספרי שירה וכיניהם: השמש וזהרת, פגישה ושירים נבחרים (1956).

מאמרו של אתולד סלוצקי ניתן כאן בתרגום עברי למלאת 75 שנה לש. שלום יש בו גם משום הצבת-יד למשורר היהודי-הפולני.

א.ד.

ש. שלום

מורפולוגית, או רגשות אקספרסיבית זרה למשורר. ש. שלום הוא ממש פילוסוף השירה, שהלשון משרתת אותו לציון המחשבה ומגינה יחד עם זה על מוסר היצירה, על יושר הכתיבה.

ביצירתו של שלום אין רק שירה עברית מסורתית בלבד, כי-אם תרבות

ש. שלום תופס בלידיקה העברית של זמננו מקום מיוחד. הוא לא פילג את המחנה ולא הכריז מלחמה על ביאליק כשלונסקי. לא עשה אקספרימנטים בלשון כאלתרמן, לא חפר את העבר הכנעני כיונתן רטוש. כדי לחפש ולמצוא בו הארה עליונה לפיוט המחרני המבוקש. זרה לשלום כל פרובוקציה וכל קינטור ביצירה, בצורת שעשועי מלים סוריאליסטיות "בנות חורין". הוא לא נהנה מן ההפקר ולא זכה מן השיירים של פירוק הצורה, המשמש למשוררים צעירים, מתחילים ומתקדמים, עיסה ללוש בה.

שלום פשוט חושב בשירה. הוא משורר עברי בעל דרגה כזאת, שהשפה רק כלי להבעת מחשבותיו. בביטוי המציאות האמנות ניתן לדמותו לפסטרנק בשפה הרוסית, אודן בשפה האנגלית ולמילוש בשפה הפולנית.

אין השפה לגבי שלום ניסוי, אלא מכשיר להבעת המחשבה והיצירה הפילוסופית, המחפשת דרך מדויקת לביטוי ולתפיסה. אין זה משחק לשם משחק. ההצטעצעות במלים כהתגרות

קנתה לה שם מכובד בין הסופרים. "יומן בגליל" תורגם אחר כך לשפות רבות.

1929, ארלנגן, העיירה הגרמנית האוניברסיטאית, בה לומד שלום פילוסופיה, מחליפה את הנוף הגלילי. 1931 חוזר ארצה וממשיך להורות בבתי ספר בירושלים ובחדרה. ב-1939 עוזב שלום את ההוראה לצמיחות ומתמסר כולו לקדושת הכתיבה. כמה שנים הוא מתגורר ברחובות, ולבסוף עובר לגור בחיפה, לפי הזמנת העיירה.

ב-1941 ש. שלום מקבל פרס ביאליק עבור יצירתו המקורית הפואטית "פנים אל פנים". ב-1945 פרס טשרניחובסקי בעד התרגומים הנפלאים של סוניטות שקספיר, (וב-1973 פרס ישראל. המתרגמת). מעמדו כחברת המשוררים מתחזק גם בהשפעת הפואימה "אן בן פלא", המופיעה גם בתרגום אנגלי יחד עם התרגום של "יומן בגליל" זוכה לקבלת פנים נלהבת בעתונות האנגלית. בני מולדתו של אליוט ואדן אימצו לעצמם את יצירתו של המשורר ההוגה והליריקן ומכירים בערכו הספרותי הנפלא, עוד לפני שהכירה בו כראוי משפחת המבקרים המקומיים הארץ-ישראליים.

אף-על-פי כן נבחר ש. שלום לעמוד בראש אגודת הסופרים העברים בארץ, לא כל כך מפני שהיטיבו להכיר בערכו כמשורר, כמו שהודו מעל לכל בצורה החרדה של כתיבתו, בה האוניברסליות זהה עם הלאומיות, ובה הייחוד האישי מביא עמו חידוש התרעננות למקורות הספרות העברית העתיקה.

מגרמניה חוזר ש. שלום מוקדם מן הפילוסוף הדני הנצחי מהמאה ה-19, קירקגור, שזרע גרעין האקסיסטנציאליזם בפילוסופיה העולמית, ואמר על יידו אנדרסן: "הוא מסוגל לספר אגדות על ערדליים של זהב, ואני יודע לספר על נעליים לוחצות". בעקבות קירקגור הלכו, כידוע, סטרט והיידגר, וגם מרטין בובר מבקש בתורת הקיום את שורשי יהדותו. אך יותר מזה האחרון הגיע המשורר

יהודית בכללה. לרבות הזרמים התת-קרקעיים המעמיקים לחדור עד החסידות הקבלה. לזה מתווספת תרבות אירופית, המגיעה עד ימי הביניים והגותיקה ועד סרן קירקגור, אבי האקסיסטנציאליזם של דורנו.

ש. שלום (שלום שפירא) נולד בשנת 1904 בפרצ'ב שבפולין. אביו היה בן האדמו"ר הידוע מדרוהוביץ' מגזע ריז'ין ואמו בת האדמו"ר מפרצ'ב, שאחד מאבותיו היה "החווה" המפורסם מלובלין. אביו התגורר בחצר חותנו שבפרצ'ב, אבל מחמת הגבלות אנטישמיות בדירור יהודים "זרים" ברוסיה הצארית, היה על אביו לנטוש מד פעם את חצר חותנו ולגדוד אל חצר אביו, מבלי יכולת לחמם את הקן המשפחתי. לכן גם ילדותו של שלום עברה עליו בנדהים.

בשנת 1914, בפרוץ מלחמת העולם הראשונה, הסב מדרוהוביץ' וכל החצר שלו עוברים לניוה. פה הנער מקבל השכלה יהודית וכללית. כבר אז התחיל בכתיבת שירים בשפה הגרמנית, אך כעבור זמן קצר עבר לשפה העברית.

בשנת 1922, האדמו"ר חיים מאיר יחיאל שפירא, סבו של הנער המשורר, מחליט לעלות לארץ הקודש עם כל המשפחה הענפה לקיים בה מצוות "יגיע כפיים" ו"בנין ארץ ישראל בנפשו". אף על פי שהוקן השתייך לאגודת חובבי ציון נלהבים, היה בהחלטה זו הרבה מן הצעד המיסטי.

האדמו"ר חיים מאיר יחיאל, כבקשו להיות איש מעשי, החליט להקים בארץ בתי חרושת וזעירים, שבני משפחתו יעבדו בהם. אך בבואו לארץ ישראל, מצא מצב כלכלי קשה, וכל התוכניות והפעולות "המסחריות" עלו בתוהו. את הילד, בן הנשמה הפיוטית הכניסו לסמינר למורים בירושלים, וב-1926 מצטרף ש. שלום כמורה צעיר לקבוצת חסידי יבולנה וחסידי קח'יניץ' להקמת כפר החסידים בשער עמק יזרעאל. שנתיים מאוחר יותר הוא עובר להורות בראש-פינה. שם הוא מחבר את "יומן בגליל", וצירת נעורים, שכבר אז

— הי אלוהים.../בוא אל תוכנו, פתח זרמי הדם/ והיינו לאחד" ("תפילה"). "דבר! כי אין לי פשר אחר" (הוא) הולם שמעתי מלב שאיננו שלי" (סחור למדורה). "הלוך הלכתי ממני אלי". "יה-אדם". "אלי, אלי, אלי, / התכנסו לכינוס לילי, / אני הראשון/ זיק בבלימה כבעין אשון / ואני השני, והשלישי אני, /כאילנות בבאר גני/ ... וכולם אני, ואני כולם, / כראי מול ראי, כשליבים בסולם" ("כינוס לילי").

המסורת הזרה והאירופית של הבלדה נתגבשה כאן לסוג מסתורין יהודיים.

בחדר פעמיות וריבוי-גונויות מתמזגים בשירתו של שלום העממיות והאוניברסליות. בצניעות ובחסכנות מעידים השירים על אתיקה ומקסימליזם בהעלם אחד, כיון שהשאיפה של שלום חותרת לעומק. ש. שלום הוציא את השירה העברית המבדדת למרחבים אירועיים רחבים, ויחד עם זה נשאר נאמן לרוח לשון המולדת ותרבותה, בשירתו תרבות ועממיות נושקות אהרדי. לא קל להיות משורר הפשטות, זו הפשטות האחרונה, שבמקום לפורר לרסיסים תרבות האומה, ששמרה על ייחודה תקופה כה ארוכה, היא מתיכה את הישן בחדש והיו לאחדים בה. ש. שלום גילה את עצמו באחרים, ובזאת הוא מביע את יחודיות ההומניות בתקופתנו. ואף-על-פי שעולמו של המשורר הוא עולם פילוסופי של אי-דאות, בכל זאת הוא היחיד, שבו מצטלבים גורלות אנש, אומה ויקום.

העברי, החוזר אל ארץ מולדתו, בפילוסופיה הקיומית שלו, החדורה אמונה של אבותיו האדמו"רים אל המעיין העתיק הן של הקבלה, ההופכת את ה"אין" ל"אני", והן של המיסטיקן מפרדוליה. מייסד החסידות, ישראל בעל-שם-טוב, המזהה עם ה"אני" את האדם מישראל. האקסיסטנציאליזם של הפילוסוף הדני המחמיר מנער משירתו של שלום את הליריזם הרגשני ומאציל על יהדותו את החומרה האמיתית כלפי עצמו ואת האקסטוזה.

מציאות ופילוסופיה משלימים זו את זו בליריקה של המשורר. השיר "לזל" הוא דרמה על בחורה יהודיה תחת שלטון המנדט. זה שיר על האנושות הנעזבת והבודדת, שבכל זאת חביה בה גחלת תקווה נלהבת. ומן האיום העצור שבהומניות והקונקרטיזם שב"לזל" נמתח קריהמגע בין האדם והעולם עד זעקת המחאה שבי"חצות": אני זועק/משום שאי-שם סכינים נלששים/ משום שאי שם נהרגים אנשים/ משום שכתבל רבתי לא טוב/ לעושק ולעוני ולצער אין סוף. (חצות"). באיזו אמנות שולט המשורר בעברית החיה ובעברית הפואטית ומסגל אותה לרצונו, הן לצרכי ארכיאיזציה והן לצרכי השעה העכשווית! ברצותו הוא יכול להלביש את שירו צורת בלדה גוטיה, או תפילות הנשמעות כהד הטרובדורים של צרפת העתיקה או מיבנים מן האפיקה של תקופת שחלפו. שני אבטיפוסים דתיים, יהודי ולא יהודי משיגים בו את הרמה האורגנית המקורית:

מפולנית: אידה זיגלמן